

Taula d'entitats
del Tercer Sector Social
de Catalunya

Debats

Catalunya Social

Propostes des
del Tercer Sector

núm. 47
maig de 2016

Maltractaments a les persones grans.

Una realitat oculta
que exigeix respostes.

Maltractaments a les persones grans. *Una realitat oculta que exigeix respostes.*

AUTOR: JORDI MUÑOZ

Índex de continguts

■ 1. Introducció	3
■ 2. Què són els maltractaments?	7
2.1 Definició de maltractaments	7
2.2 Tipologies de maltractaments	8
2.3 Àmbits	11
2.3.1 Familiar o domèstic	11
2.3.2 Institucional	12
2.3.3 Social o estructural	13
2.4 Factors de risc	14
■ 3. Situació actual: accions realitzades i estat de la qüestió	15
3.1 Polítiques públiques i socials envers els maltractaments	17
3.2 Protecció jurídica	25
3.2.1 Recursos legals preventius	25
3.2.2 Recursos legals protectors	26
3.2.3 Recursos legals sancionadors	30
3.2.4 Reflexions legislatives	33
■ 4. Decàleg de propostes	39
■ 5. Bibliografia	44

1. Introducció

Parlem de maltractaments a persones grans, però no sabem ni quina és la dimensió del problema, ni com ho viuen les persones afectades realment, perquè moltes ho viuen en silenci.

L'anomenat fenomen dels maltractaments ha estat una situació sobrevinguda, en el sentit que poc a poc s'ha produït l'envelliment de la població, produint aquestes noves situacions no previstes, la majoria en sentit positiu, però d'altres en negatiu, com és el cas dels maltractaments.

Aquest progressiu envelliment ha anat acompanyat de canvis socials, familiars, culturals, econòmics i jurídics pels que és necessari trobar el seu nou espai, les seves conseqüències i el seu abordatge.

Tots aquests canvis han repercutit, en major o menor mesura, en la problemàtica dels maltractaments a persones grans. Per això, cal revisar i adaptar el context actual per determinar quines són les arrels del problema, quin tipus d'arbres i flora estan sorgint, i prendre les mesures adients –tant preventives com protectores– que duguin a una “reforestació” de la problemàtica dels maltractaments.

És necessari identificar clarament el problema, la seva essència, així com les seves conseqüències, perquè sense un diagnòstic acurat difícilment arreglarem el problema.

Aquests maltractaments afecten principalment les persones grans, però també el seu entorn familiar, d'amistats o veïnal, els professionals que atenen aquestes persones, les administracions i la societat en general. Es tracta d'una problemàtica social que ha existit sempre, però que cada cop és més creixent i que estem descobrint cada vegada més.

És convenient preguntar-nos per què s'incrementa el nombre de casos de maltractaments i per què els causants presenten una creativa cada vegada més perversa i imaginativa –però en negatiu–, sense tenir gens en compte la persona gran, ni el respecte vers aquesta, la seva decisió o els seus drets fonamentals.

Està clar que queden temes pendents de resoldre. Per exemple, com aborda la persona gran els nous models i estructures familiars, qui ha de tenir cura de la persona gran quan presenta un nivell de dependència, o quins mitjans calen, tant assistencials com econòmics, per atendre aquesta dependència. Però el més preocupant és que tampoc ni administracions ni societat entren a fons per resoldre-les. Es fan accions, sens dubte, que cal valorar en positiu i tenir en compte, però que considero incomplertes per abordar un problema d'una dimensió tant gran com són els maltractaments a persones grans.

Tal com es detallarà posteriorment, es comprova que les accions es van fent a ventades. Tret d'alguna excepció, no s'evidencia un treball continu per un problema que fa molts anys que existeix i que tothom que és al voltant del problema sap que no s'atura, sinó que creix.

No és un problema del nostre país, sinó que és a nivell internacional. La Organització Mundial de la Salut (OMS) el defineix com una de les formes de violència més oculta i més desconeguda.

La millor manera de fer-hi front és preservant i potenciant els drets. Per això, l'any 1991 l'Assemblea General de les Nacions Unides, en la seva Resolució 46/91 de 16 desembre, va demanar als governs que incorporessin en els seus programes els principis d'independència, participació, cura, autorealització i dignitat, definits de la següent manera:

- **Independència:** les persones grans han de tenir accés a les necessitats més bàsiques, tenir l'oportunitat de treballar, participar en les decisions de la seva pròpia vida; poder accedir a programes educatius i de formació adient; poder viure en entorns segurs i adaptats a les seves capacitats i residir en el seu domicili tant temps com li sigui possible.
- **Participació:** ser integrades en la societat, tot participant en la formulació i l'aplicació de les polítiques que afectin directament el seu benestar i compartint els seus coneixements i habilitats amb generacions més joves.

- **Cura:** gaudir de l'atenció i protecció de la família i la comunitat, tenint accés als serveis socials, sanitaris i jurídics. Dret a accedir a l'atenció institucional per rebre protecció, rehabilitació i estímul social i mental en un entorn humà i segur. I en cas de residir en un centre han de poder gaudir dels seus drets fonamentals.
- **Autorealització:** poder aprofitar les oportunitats que tinguin per desenvolupar el seu potencial. Per això, han de tenir accés als recursos educatius, culturals, espirituals i recreatius de la societat.
- **Dignitat:** dret a viure amb dignitat i seguretat, lliures d'explotacions i de maltractaments tant físics com mentals. Dret a rebre un tractament digne, independentment de la seva edat, sexe, ètnia, discapacitat o altres condicions.

Algunes persones han oblidat que la resolució de Nacions Unides és d'obligat compliment i no l'han aplicat d'una manera efectiva, ja que si aquests drets fonamentals es respectessin, no estaríem parlant d'aquesta problemàtica 25 anys després de la resolució.

Amb això no vull dir que existeixi una despreocupació o desatenció del problema, però sí que la intensitat i velocitat de resolució no és la mateixa que per problemàtiques que afecten altres col·lectius de la societat.

També és imprescindible deixar clar que aquesta intensitat i velocitat no són tan sols responsabilitat de les administracions, sinó de tota la societat, perquè gairebé tot es pot millorar i/o resoldre amb la intervenció i la implicació de tothom.

En el nostre país aquests principis van ser recollits pel Govern de la Generalitat de Catalunya, en la sessió del 8 d'octubre de 2003, mitjançant la "Carta de Drets i Deures de la Gent Gran de Catalunya" (DOGC nº 4.021 d'1 de desembre de 2003).

A més, no es concreta quantitativament quantes persones són maltractades, per tant, es desconeix la dimensió real del problema. No tenim estudis de camp que concretin el nombre de persones que ho pateixen, sense deixar de banda la dificultat per fer visibles totes aquelles situacions que queden amagades per diversos factors i que encara no han estat detectades.

En el nostre àmbit territorial més proper trobem diversos estudis que utilitzen tècniques i enfocaments diferents, i ofereixen i defineixen diverses tipologies, i això fa que els resultats obtinguts no puguin ser comparats.

A grans trets, sense entrar en la metodologia emprada, extraurem les xifres percentuals de maltractaments obtingudes pels seus autors:

- Teresa Bazo (2001) 4,7%
- Isabel Iborra (2008) 0,8% (segons persones grans),
4,6% (segons cuidadors)
- Sancho Castiello (2010).... 0,9% (percepció persones grans),
1,5% (percepció entrevistador)

Crida l'atenció el fet que els percentatges són molt baixos respecte la sospita del nombre real de casos. Per això, quan es fa referència al problema, aquest se sol simbolitzar amb la imatge d'un iceberg, on per sobre del nivell del mar visibilitzen una part petita del glaç (nombre de casos detectats), en canvi a sota hi ha el gran bloc de gel, que vindria a representar totes aquelles situacions de maltractaments que existeixen, però que encara no hem pogut veure i treure a la llum per poder fer una intervenció.

En el nostre país el nombre d'estudis també és molt minso i divers quant a tècnica i enfocament.

Com a estudis recents, disposem de l'elaborat pel Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya de l'any 2015, "L'enquesta de Seguretat Pública de Catalunya. Edició especial sobre les persones grans".

És una enquesta feta a 2.000 persones de 65 anys o més, que viuen en el seu domicili, d'on podeu citar algunes dades:

- 22,2% creuen que els maltractaments són bastant o molt freqüents
- 4,3% coneix directament el cas d'una persona gran maltractada
- 79,2% dels que coneixen un cas de maltractament valoren que aquest és bastant o molt greu
- 0,8% persones entrevistades informen haver estat maltractades en un període de 12 mesos
- 70,7% homes causants dels maltractaments
- 90,2% no denuncia
- 10,6% considera que la gent les tracta malament o molt malament

Aquesta enquesta presenta dades molt interessants i ens deixa veure la gravetat del problema a casa nostra i la necessitat de prendre mesures des de diversos àmbits.

Una altra enquesta a tenir en compte, també de l'any 2015, és la realitzada per Mémora Serveis Funeraris a 423 persones de diferents franges d'edat. És una enquesta de percepció, on destaquem:

- 73,8% considera que la societat discrimina les persones grans
- 35,4% creu que es vulneren els drets de les persones grans
- 30,1% de persones grans són abandonades o pateixen negligència
- 40% enquestats considera que les persones grans són maltractades més sovint que els infants
- Com a factors de risc considerats més probables indiquen el deteriorament cognitiu (56,3%), la situació de dependència envers el/la possible agressor/a (52%), i ser dona (52%)
- 26,2% coneix en primera persona casos de maltractaments de persones grans
- 85,3% considera que la persona gran no dóna a conèixer la seva situació si pateix maltractament. Els motius són, entre altres, sentiment de por (48,6%) i sentiment de vergonya (16,5%)

2. QUÈ SÓN ELS MALTRACTAMENTS

Per aprofundir en el tema és necessari conceptualitzar. Per això a continuació es concreta la definició de maltractaments, tipologies i indicadors, els àmbits on es produeixen i els factors de risc.

2.1 Definició de maltractaments

No hi ha una conceptualització definida i consensuada, sinó que és plural i variada en funció de la vessant des de la que és defineix. Hi ha un garbuix en diferents concrecions com maltractament, tracte inadequat, abús, entre d'altres. S'utilitzen indistintament quan en principi són coses diferents.

Aquesta diversitat conceptual i de definició evidencia que encara no està clar de què parlem i això dificulta la detecció i la intervenció davant possibles situacions de maltractaments a persones grans.

Hi ha diverses definicions de maltractament, de divers contingut i orientació, però a efectes de concretar què és, utilitzarem tres que, des del meu punt de vista, són les més significatives.

D'una banda tenim la Declaració d'Almeria de l'any 1995 que defineix maltractament com: "Qualsevol acte o omissió que generi un

dany, intencionat o no; que es produeixi en el medi familiar, comunitari o institucional; que vulneri o faci perillar la integritat física o psíquica, el principi d'autonomia o la resta dels drets fonamentals de l'individu, i que es pugui constatar de manera subjectiva independentment de la intencionalitat o no de l'entorn en què es produeixi”.

D'altra banda, la Declaració de Toronto de l'any 2002, que aborda la prevenció global del maltractament ho defineix com: “Acció única o repetida, o la manca de resposta adequada, que es produeix en qualsevol relació en que hagi una expectativa de confiança i que provoca danys o angoixa a una persona gran”.

Finalment, la definició més recent i centrada en l'àmbit familiar la va donar la Dra. Isabel Iborra en el seu informe “Maltrato de personas mayores en la familia en España” de l'any 2008, on ho defineix com: “Qualsevol acció voluntàriament realitzada, és a dir, no accidental, que pugui causar o causi un dany a una persona gran; o qualsevol omissió que privi a un ancià de l'atenció necessària pel seu benestar, així com qualsevol violació dels seus drets. Perquè aquests fets es tipifiquin com maltractament han de succeir en el marc d'una relació interpersonal on existeixi una expectativa de confiança, cura, convivència o dependència, i que l'agressor pugui ser un familiar, personal institucional (àmbit sanitari o de serveis socials), un cuidador contractat, un veí o un amic”.

Es pot comprovar fàcilment com tan sols en tres definicions ja tenim una dispersió de concepte i emmarcament. Per això, caldrà una visió eclèctica per determinar què és maltractament, al menys fins que hi hagi consens en la seva conceptualització.

Sí que podem trobar alguns elements coincidents, però és una evidència que el fet de no haver trobat una definició consensuada de què és el maltractament a persones grans significa que la problemàtica encara no està clarament concretada.

2.2 Tipologies de maltractaments

Hi ha diverses tipologies de maltractaments. A vegades només es diferencia entre físic i psicològic, i dins d'aquests s'inclouen altres fets que podem qualificar com a formes de maltractament.

Seguint el model d'EIMA, entre d'altres, concretaré set tipologies per tal de determinar quins són els senyals d'alerta o indicadors per detectar possibles situacions de maltractament.

Aquests senyals d'alerta de cada tipologia no són exclusius o específics de cada forma de maltractament.

Un cop es produeix el senyal d'alerta, els professionals han de verificar si realment hi ha un tipus concret de maltractament, o si apareixen d'altres no detectats mitjançant els indicadors. Aquesta tasca es fa mitjançant l'avaluació de diversos aspectes com, per exemple:

- Severitat per determinar si és una situació urgent o no
- Estat de la víctima:
 - Físic
 - Psicològic
 - Cognitiu
- L'entorn
- Causant
- Acceptació o no de la persona maltractada de la intervenció dels professionals

Mitjançant el següent quadre es concreta la definició i els senyals d'alerta o indicadors de les diferents tipologies de maltractaments:

Definicions i senyals d'alerta de les diverses categories de maltractaments a persones grans

Definició	Senyals d'alerta
<p>1. Abús físic. És l'ús de la força física que ocasiona ferides, dolors o lesions corporals. Poden ser bufetades, sacsejades, cops, cremades, empentes, puntades, o qualsevol agressió física amb objecte o sense. Inclou, a més, restriccions o confinaments no apropiats als llits, a les cadires, o en una habitació; l'inapropiat ús de fàrmacs, com sedacions sense prescripció; alimentació forçada.</p>	<p>Talls, cops, cremades, punxades, blaus, marques de subjecció, nafres no curades, inflamacions, lesions a zones del cos amagades, caigudes reiterades inexplicables. Lesions poc justificables o explicacions contradictòries sobre què les ha produït. Fractures. Sobredosi o infradosi de medicació en sang. Desnutrició o deshidratació. Hipotèrmia i hipertèrmia.</p>
<p>2. Abús psicològic o emocional. És infligir angoixa, pena o estrès a través d'actes o paraules. S'hi inclouen les agressions verbals repetides com les amenaces, intimidacions o interaccions que denigren la persona o fereixen o disminueixen la seva identitat, dignitat o autoestima; els càstigs com poden ser el càstig del silenci o de privacions; aïllar o apartar la persona dels seus amics i de les seves activitats habituals; i la infantilització.</p>	<p>Insults, humiliacions, tracte indiferent, amenaces, crits, desemparament, passivitat, aïllament, infantilització. Por, eludir el contacte visual, físic o verbal amb l'agressor. Ira, negació, agitació, actituds contradictòries o ambivalents. Confusió, desorientació, ansietat i depressió. Intent de suïcidi.</p>

Definició	Senyals d'alerta
<p>3. Abús sexual. "És la violació, la sodomia, un nu forçat, la fotografia sexual explícita". Inclou tot contacte sexual sense consentiment: violació, atemptat contra el pudor, assetjament. També, els contactes sexuals amb una persona que és incapaç de donar el seu consentiment, els tocaments.</p>	<p>Declaració de la pròpia persona gran. Hematomes en àrees genitals o mamària. Malalties venèries i sagnats vaginals o anals inexplicables. Roba interior estripada o tacada. Comportament sexual desinhibit. Rebuig a contactes físics.</p>
<p>4. Abús econòmic o explotació (també anomenat financer o material). És l'ús il·legal o indegut de propietats o finances pertanyents a la persona gran; la modificació forçada o coercida del testament o d'altres documents jurídics; negar el dret a l'accés i control dels fons personals; els fraus, raboris o furts comesos per una persona de confiança; la signatura de documents sense informació clara del contingut o coneixement del mateix. També inclou acords poc equitatius respecte a traspàs de béns a canvi d'uns serveis d'atenció. S'exclouen els delictes comuns fets per desconeguts.</p>	<p>Desaparició de joies, objectes d'art o de valor. Moviments bancaris sospitosos, deutes i despeses anormals. Pèrdua del patrimoni, renúncia o canvis amb transmissió de poders sobtats. Vendes fraudulentos i enganyoses. Interès inusual per fer-se càrrec de l'ancià.</p> <p>Demandes no justificades d'incapacitació.</p>
<p>5. Negligència. És no atendre les necessitats de la persona gran. Inclou les necessitats bàsiques de salut, roba, higiene, alimentació, habitatge, seguretat, confort i el no compliment dels deures fiduciaris d'una persona. Pot ser intencionada o no intencionada per manca de capacitat, informació, interès o recursos.</p>	<p>Condicions de vida perilloses; no disposar d'un habitatge en condicions d'habitabilitat o també amb brutícia, acumulació de deixalles o males olors. Roba inadequada, manca d'higiene personal, paràsits o infeccions. Malnutrició, problemes de salut sense tractament o cura. Manca de pròtesis auditives, dentals o ulleres si són necessàries.</p>
<p>6. Abandó. És la deserció per part de la persona (o institució) cuidadora que té cura i custòdia de la persona gran i la desempara voluntàriament.</p>	<p>Abandonar la persona gran en una institució ja sigui hospital, equipament residencial, al carrer o en el domicili.</p>
<p>7. Vulneració de drets. Consisteix en l'agressió, privació o no reconeixement dels drets fonamentals com: dignitat, respecte, intimitat, confidencialitat, participació. La llibertat, com la del dret a decidir, és un dret fonamental.</p>	<p>Manca de respecte vers la intimitat i la llibertat. Censura de correspondència. No tenir en consideració els desitjos i decisions de la persona gran sobre aspectes vitals (on, amb qui i de quina forma vol viure). Els tractes discriminatòris i desconsiderats.</p>

Font: EIMA (M.Tabueña/J.Muñoz)

2.3 Àmbits

Aquests tipus de maltractaments es poden produir en diversos àmbits:

- Familiar i/o domèstic
- Institucional
- Social o estructural

Cada cop més, s'afegeix un nou àmbit: el burocràtic o administratiu, que és aquell causat per les diferents Administracions quan no donen determinats serveis o prestacions. Això acaba suposant un maltractament o tracte indegut de la persona gran.

No posen tots els recursos necessaris, o dificulten l'accés als recursos mitjançant tràmits i requisits que perjudiquen els drets de la persona i li suposen un clar perjudici.

A títol d'exemple podem citar la deficient aplicació i carències, així com manca d'alguns serveis o prestacions de la Llei 39/2006, de 14 de desembre, de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència (LAPAD), així com la Llei 12/2007, d'11 d'octubre, de Serveis Socials de la Generalitat de Catalunya (LSS), les quals han deixat a un nombre important de persones sense rebre el suport necessari, o que han hagut d'esperar anys per rebre'l, amb les greus conseqüències que això té en la seva salut física i mental, així com els perjudicis que causa en les seves famílies o persones de suport.

També les precàries pensions de jubilació o viudetat, entre d'altres, que han situat a moltes persones grans en el llindar de la pobresa.

Per últim i per no fer allargar-nos massa, les llistes d'espera de la sanitat pública, amb especial incidència i accions discriminatòries pel que fa a l'atenció i tractaments quan es tracta d'una persona gran.

A continuació es concreta què és cadascun dels àmbits on es produeixen els maltractaments que s'han citat anteriorment:

2.3.1 FAMILIAR O DOMÈSTIC

Una part considerable dels maltractaments es produeixen en aquest àmbit.

Malgrat que no disposem d'estudis de camp que ens confirmin aquesta afirmació, la percepció dels professionals, amb la seva praxis diària, juntament amb les manifestacions de les persones grans en particular, i de l'opinió de la societat en general, evidencien que és així. El que no es pot concretar és el nombre de persones o el tant per cent de persones maltractades perquè per això caldria un estudi de camp

exhaustiu, que, a més, es trobaria amb un problema afegit: que es tracta d'un problema silenciado, ocult dins l'àmbit domèstic i/o familiar.

D'altra banda, tampoc podem obviar que el major nombre de persones viuen al seu domicili, no estan institucionalitzades i, per tant, ja tan sols a nivell probabilístic s'incrementa la possibilitat de casos de maltractament.

Aquesta violència també es pot donar dins la parella. Si hi ha hagut violència de gènere al llarg de la vida d'una parella, aquesta també estarà present en la vellesa.

Una altra causa important de maltractament dins la família o el domicili és l'increment de persones que tenen dependència, ja sigui física o psíquica. Sobretot amb l'augment de les persones que tenen deteriorament cognitiu, el que s'estan produint són maltractaments per negligència que es podrien haver reduït amb una correcta aplicació de l'esmentada Llei de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència. El cert, però, és que les carències i mancances en la seva aplicació, no només no han aturat els casos de negligència, sinó que fins i tot han augmentat. A més, aquesta tipologia de maltractament sovint ha anat associada a abusos econòmics.

També els canvis estructurals de les famílies han dificultat i tensat les relacions personals. Especialment quan hi ha un cert nivell de dependència, les relacions familiars són, en ocasions, més distants física i emocionalment, i aquestes circumstàncies, entre d'altres, poden potenciar les situacions de maltractament.

Els causants més habituals dels maltractaments en l'àmbit familiar o domèstic acostumen a ser els familiars, però també ho poden ser els cuidadors (regularitzats o no a nivell contractual), veïns, amics, coneguts, i altres persones externes desconegudes que aprofiten la bona fe, l'excés de confiança, les conseqüències de la soledat, la vulnerabilitat o la pèrdua de capacitat, per abusar o maltractar la persona gran.

2.3.2 INSTITUCIONAL

Quan es fa referència a institucions es poden incloure diferents serveis com centres residencials per a persones grans, centres de dia, hospitals, socio-sanitaris, entre d'altres.

Per concretar què és maltractament en una institució es pot tenir com a referència la definició donada pel Nacional Center on Elder Abuse (NCEA): "Tota acció o omissió relativa a una persona gran

resident en una institució que causa perjudici a la persona o que la priva injustament de la seva independència”.

Els causants més habituals de maltractaments en l'àmbit institucional són els professionals de les diferents categories que treballen a la institució, la direcció, administració o responsables del centre o establiment, els familiars, amics i/o coneguts, altres persones que visiten la persona gran, i altres persones institucionalitzades o ingressades.

Una problemàtica que es detecta en les institucions, que en ocasions es pot qualificar com a maltractament, és el tema de les contencions físiques i farmacològiques. A vegades la comoditat i les mancances de personal, entre d'altres, produeixen un abús d'aquestes, en lloc d'un bon ús.

Molts centres residencials estan aplicant ja els programes de contencions zero i ofereixen accions alternatives per preservar els drets i dignitat de la persona.

També cal tenir en compte que la persona gran, i la societat en general, tenen una visió negativa predeterminada dels centres residencials per a persones grans. Es palpa una certa "criminalització" social i mediàtica d'aquests centres i qualsevol incidència té un ressò social força important.

Periòdicament han sortit a la llum pública greus fets succeïts a centres residencials, però el cert és que la gran majoria de centres donen una atenció acurada a les persones que atenen, fins i tot, a vegades, convertint-se en "substituts" de la família. Per tant, és necessària una major objectivitat, conèixer millor la bona tasca que fan aquests centres i, alhora, exigir millora d'aquelles carències o mancances que tinguin per tal de garantir una vida plenament digna de la persona institucionalitzada.

La seva tasca assistencial i de suport a la persona gran és molt important i elevada, per això ha d'haver-hi el màxim d'exigència per evitar situacions lamentables, i fer una bona praxi. Al mateix temps, és necessari un reconeixement i agraïment per la tasca diària en l'atenció i acompanyament de la persona que realitzen els professionals d'atenció directa – sovint poc reconeguda –, la majoria dels quals promou el bon tracte i la dignitat de la gent gran.

2.3.3 SOCIAL O ESTRUCTURAL

Aquest àmbit ve potenciat per l'edatisme o discriminació per raó d'edat. La manca de valoració o menysvaloració de la persona gran donen una certa permissivitat malentesa. El conjunt d'estereotips

negatius que s'imputen a les persones grans potencia i es converteix en l'arrel de les diverses tipologies de maltractaments.

L'àmbit social o estructural és aquell que té lloc en les estructures de la societat mitjançant normes legals, culturals, econòmiques i socials que actuen en les diferents formes de maltractaments existents. Inclou la manca de polítiques i recursos socials, així com de salut i jurídics. S'expressen socialment com a discriminació, sexisme, marginació i exclusió social.

2.4 Factors de risc

És aquella característica que qualifica una persona i que la fa més vulnerable davant una possible adversitat. El risc especifica la probabilitat que un fet desfavorable succeeixi en algun moment futur.

Dos són els objectius que es compleixen en el moment d'identificar els factors de risc:

- Evitar que torni a succeir allò que ja ha passat amb anterioritat
- Elaborar estratègies per evitar que la situació es torni a repetir

Conèixer i entendre els factors de risc és molt important per al desenvolupament d'instruments de detecció i de programes de prevenció que evitin l'aparició de nous casos de maltractament.

Alguns factors de risc que cal detectar per prevenir possibles situacions de maltractament són:

Factors de risc

Persona gran	Persona responsable del maltractament
<ul style="list-style-type: none">• Dependència física, psíquica, emocional i econòmica• Aïllament social• Cohabitació• Pobresa (viduïtat)• Amb antecedents de maltractament• Sexe femení• Deteriorament cognitiu i alteracions de la conducta• Demència• Baixa autoestima	<ul style="list-style-type: none">• Sobrecàrrega física i emocional• Depressió• Abús de substàncies tòxiques, alcohol, fàrmacs o altres• Malaltia mental• Trastorns de personalitat• Dependència de la víctima: econòmica, d'habitatge, altres• Aïllament social• Pobresa• Amb antecedents de violència familiar

3. SITUACIÓ ACTUAL: ACCIONS REALITZADES I ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Els maltractaments de persones grans han existit sempre. No és un fet nou sorgit en les darreres dècades. Des del meu punt de vista, parlar del "nou fenomen dels maltractaments" no és del tot encertat.

L'any 44 aC Ciceró ja va escriure "De Senectute" (De la vellesa) i ho va fer per reivindicar el paper i els valors de la persona gran en la societat del seu temps, on era menystinguda per la resta de la població. Un moment de la història en el qual, suposadament, la persona gran estava molt més valorada.

Ciceró va d'haver de defensar virtuts associades a l'envelliment per contrarestar les opinions d'aquells que només atribuïen connotacions negatives a les persones d'edat avançada.

Aquesta menysvaloració i, fins tot, menyspreu vers la gent gran, queda patent tant en la literatura com en les arts durant segles.

Però també és cert que gran part de la societat valorava i tenia consideració per les persones grans, i els convertia en referents per les famílies i la societat en general.

El que podem afirmar és que, les darreres dècades, el rol social de la persona gran està minvant. Els motius són multifactorials i no es pot concretar un punt cronològic d'aquesta pèrdua del rol social i familiar, però està clar que hi és. Això té conseqüències importants per la persona gran, però també per la resta de societat.

Aquests canvis de valors i rols dona joc a l'edatisme, la discriminació per raó d'edat, terme referit per Robert Butler l'any 1968, i que posa sobre la taula un problema del qual tots són corresponsables, en major o menor mesura. La discriminació és una acció que enforteix l'edatisme, però no fer res per aturar-ho o mirar-ho des de la distància també reforça i potencia aquesta discriminació, que és la tercera causa de discriminació en el món després del racisme i el sexisme.

L'acció i/o la inacció davant l'edatisme són una base de cultiu del maltractament i empoderen les situacions en perjudici de la persona gran. La permissivitat o mirar cap un altre costat agreugen aquestes situacions.

Reflexionem sobre què fem nosaltres quan tenim coneixement d'una situació de maltractament, de manera directa o indirecta, i ens adonarem que, a part de lamentar-nos o sentir llàstima per la persona maltractada o el que sigui, fem molt poc perquè aquella persona surti d'aquella situació i tingui una vida digna.

De vegades posem com excusa la intimitat i privacitat del domicili propi o de la família, que és cert que han de respectar-se, però hi ha d'haver límits quan hi ha una persona a la que cal ajudar i protegir, per sobre del dret a la intimitat i privacitat, és una graduació de drets de la persona que cal prioritzar quan algú estar sent maltractat/ada.

És evident que és molt difícil decidir què podem fer, quins són els límits, concretar quin tipus de maltractament s'està donant, el grau de severitat, el dret a decidir de la persona, etc., però cal fer alguna cosa i és necessari analitzar-ho cas per cas.

Altres vegades l'excusa és la manca de recursos, la carència de programes específics per a persones grans maltractades, que és ben cert que moltes ocasions no existeixen o són insuficients o són desconeguts i per això no s'utilitzen.

Però, si realment hi ha mancances o carències, què estem fent perquè desapareguin?

Altres col·lectius de la societat que han estat discriminats com, per exemple, algunes ètnies, immigrants, dones, etc., han millorat la seva situació amb les seves pròpies reivindicacions i el recolzament d'una part de la societat.

Tot i que cal millorar moltes coses encara, si altres grups de persones ho han aconseguit, per què no passa el mateix amb les persones grans?

En els mitjans de comunicació, tots hem pogut tenir coneixement del degoteig d'accions reivindicatives per millorar la situació de col·lectius que pateixen discriminació.

En canvi quan aquestes accions són per reivindicar els drets de les persones grans, lluitar contra la discriminació o els maltractaments d'aquestes, aleshores es confirma que el moviment social és escàs o quasi nul.

La pròpia persona gran mostra una certa passivitat reivindicativa. Potser perquè la seva mentalitat al llarg de la vida ha estat més imbuïda del concepte obligació que del concepte dret. Potser pel seu paper dins la família i dins la societat en general. De ben segur que hi ha diversos factors que tenen la seva importància per aquesta carència o minsa reivindicació, però què fa la resta de la societat ?

Sovint hi ha actes reivindicatius per altres grups de persones. En canvi no hi és la consciència social per donar suport i reivindicar allò que toca per ser gran, que, com a mínim, és ser respectat i tenir el mateix dret a decidir que la resta de la població.

Si la societat no vol ser altruista amb les persones grans, potser actuant per egoisme pot ser justa amb les persones grans. Egoista en el sentit que tots tenim com objectiu arribar a grans i en les millor condicions possibles. Llavors, comencem a llaurar avui els drets i el respecte perquè quan tots nosaltres siguem grans no existeixi ni l'edatisme ni els maltractaments. Encara que no crec que actuar per egoisme sigui el millor camí.

3.1 Polítiques públiques i socials envers els maltractaments

Malgrat que no tenim concretat el nombre de persones que són víctimes de maltractaments –tal com s'ha fet esment abans–, les administracions són conscients d'aquesta problemàtica. Per aquest motiu, en major o menor intensitat, han realitzat diverses actuacions per fer front a aquesta situació que, segons la percepció dels professionals de diversos àmbits que tenen relació amb persones grans, presenta un increment del nombre de casos de persones maltractades.

Aquest increment de la detecció de casos pot ser per diversos motius. De ben segur que, per una banda, es produeix un augment d'accions u omissions que comporten maltractament; però, per una altra banda, les polítiques públiques han ajudat a millorar la detecció mitjançant la creació de protocols, guies d'actuació i formació, que han millorat les eines i competències dels professionals per actuar davant possibles situacions de maltractament.

Aquest segle suposa un pas endavant en l'abordatge d'aquesta problemàtica en el nostre país. D'una manera, potser, una mica alentida i a batzegades, però sí que hi ha un despertar de les administracions –així com del teixit professional i associatiu– per actuar davant els maltractaments.

Hi ha diverses actuacions que comencen a posar fil a l'agulla, però potser el punt d'inici més visible i destacable és el període 2003 – 2007, en el que es poden trobar accions com:

- Estudi sobre el maltractament a les persones d'edat avançada de l'Ajuntament de Barcelona (2003)
- Estudi sobre Experiències d'actuació institucional davant de situacions de vulnerabilitat familiar i social de la gent gran, encarregat per l'ICASS del Departament de Benestar i Família de la Generalitat de Catalunya a la Fundació Jordi Gol i Gurina (2003)
- Quaderns de la bona praxi. Maltractaments a la gent gran. Col·legi Metges de Barcelona (2005)

- Protocol de detecció i intervenció en situacions de maltractament a persones grans. Ajuntament de Barcelona (2007)
- Protocol d'actuació contra el maltractament a les persones grans de Girona (2007)
- Investigació sobre maltractaments econòmics-financers a les persones grans a Catalunya 2006 - 2007. Projecte Daphne II. FATEC (publicat 2009)
- Programa contra el maltractament a les persones grans de Fundació Viure i Conviure de Caixa Catalunya, mitjançant jornades, xerrades i publicacions (2006 – 2009)

La majoria de les accions han anat acompanyades de formació als professionals.

Excepte accions puntuals, es produeix una aturada cap a l'any 2007 i torna a quedar silenciada la problemàtica. Tan sols la Diputació de Barcelona fa una aposta continuada en el temps i en accions per l'abordatge dels maltractaments a persones grans. Aprofundeix de manera important i constant en la formació de professionals de l'àmbit dels Serveis Socials municipals i comença a posar les bases perquè en el futur hi hagi un grup de treball especialitzat en maltractaments a persones grans compost pels propis professionals de primària amb el suport d'una entitat especialitzada com és EIMA. Aquest grup de Treball es crea finalment l'any 2011, i ho fa com a grup de debat i aportacions, donant com resultat diversos documents i professionals amb un important nivell d'especialització per detectar i intervenir en casos de maltractaments a persones grans.

A partir del 2010 – 2011 es dóna un nou impuls fins l'any 2015 que, al haver-hi eleccions municipals i autonòmiques, es tornen a paraitzar les accions a l'espera que els nous governs es pronunciiïn sobre quines són les polítiques que engegaran per fer front els maltractaments.

Algunes de les actuacions fetes a partir dels anys indicats són:

- Protocol marc per un abordatge coordinat de les situacions de maltractaments a les persones grans. Generalitat de Catalunya (2010)
- Protocol d'actuació coordinada contra els maltractaments a la gent gran de Manresa i el Bages (2010)
- Creació del Grup de treball de professionals dels serveis socials municipals. Diputació de Barcelona (2011)

- Guia local per fer front els maltractaments de les persones grans. Diputació de Barcelona (2012)
- Campanya "Tracta'm bé". Consell Comarcal del Solsonès (2012)
- Mesura de govern per promoure el bon tracte a les persones grans i millorar la prevenció i l'abordatge de les situacions de maltractaments que es puguin produir a la ciutat. Ajuntament de Barcelona (2013)
- Protocol marc i orientacions d'actuació contra els maltractaments a les persones grans. Generalitat de Catalunya. Departament de Benestar Social i Família (2012)
- Programa de prevenció de l'Obra Social "La Caixa". Formació professionals i Guia per a la detecció i per a l'acció "Els maltractaments a les persones grans" amb col·laboració amb Departament de Benestar Social i Família Generalitat de Catalunya (2013)
- Protocol d'actuació davant els maltractaments a les persones grans. Ajuntament de Barcelona (2014)
- Enquesta de seguretat pública de Catalunya. Departament d'Interior Generalitat de Catalunya (2014)
- Estudi "Percepció de la població sobre els maltractaments a les persones grans". Grup Mémora Serveis Funeraris de Barcelona (2015)
- Creació Equip d'atenció a la vellesa de l'Anoia (EAVA). Consell Comarcal de l'Anoia (2015)

La majoria de les accions han anat acompanyades de formació als professionals.

També hem de tenir en compte moltes altres accions de suport i recolzament a les persones grans que suposen una acció preventiva i minimitzen els riscs de patir maltractaments. Alhora serveixen com a detectors de possibles situacions de maltractaments.

La finalitat immediata no és aquesta, però sí que, de manera directa o indirecta, suposen una eina més en la lluita contra els maltractaments i fomenta el bon tracte a les persones grans. Un exemple poden ser la gran tasca que es desenvolupa des de la Fundació Amics de la gent gran, així com el Projecte Radars, o altres entitats i iniciatives a les que cal agrair la seva activitat en defensa i benefici de les persones grans.

En el nostre país hi ha moltes iniciatives i accions que d'una manera silenciosa donen molt suport a les persones grans, i demano disculpes aquelles que no han estat citades en aquest document.

El motiu no és que siguin menystingudes, tot el contrari, però l'objectiu d'aquest document no és fer una relació de totes les accions endegades.

És evident que tenim tot un conjunt d'actuacions per sensibilitzar, detectar i actuar front els maltractaments, però son efectives? Què els hi manca? Són suficients?

Sembla un contrasentit que tinguem tantes iniciatives, accions, recursos, etc., i, en canvi, els professionals i la societat en general cada cop detecten més casos de maltractaments.

Cal tenir en compte que encara no coneixem la dimensió del problema, que és necessari esmerçar més recursos i programes, que és tracta d'un problema cultural i de valors, i altres variants que dificulten l'abordatge de la situació i la seva solució. Però la dificultat és un repte, i encara més quan les persones perjudicades són aquelles gràcies a les quals avui som el que som i tenim el que tenim a la nostra societat. Són part del passat, del present i del futur. També numèricament representen una part molt important de la població, concretament el 17,5% (1.300.000 persones majors de 65 anys). En conseqüència, és imprescindible trobar solucions i destinar recursos efectius a una problemàtica que pot afectar potencialment a un nombre de persones tant important.

Això no significa que el fet fins ara està malament, sinó que cal millorar.

No és l'objecte d'aquest document analitzar en particular cap de les accions abans esmentades, sinó simplement una reflexió del que hi ha fins ara, com pot millorar el tema que tractem, o perquè no s'ha aconseguit fer-ho.

Un tema que sempre es menciona quan es parla de maltractaments i el seu abordatge és la necessitat de la coordinació entre professionals i administracions.

La bona voluntat hi és, sense cap mena de dubte, però l'execució de les bones intencions presenta febleses.

La majoria de documents es refereixen a l'esmentada coordinació, però, és real i efectiva? El cert és que no. El motiu, possiblement, és la manca de documents que estableixin quina i com ha de ser aquesta coordinació, i la obligatorietat de portar-la a terme per part dels diferents departaments de cada administració, per les interrelacions de les diferents administracions, i per les directrius clares que han de tenir el professionals.

Un problema habitual, a banda de la bona voluntat dels professionals, és la manca de coordinació entre diferents àmbits com poden ser salut i serveis socials. Sovint no estan establerts els circuits de coordinació, traspàs de dades personals, qui i com ha d'actuar. A vegades es descriuen les funcions de cada professional, però ha de portar-se a terme a l'emsens de les actuacions dels altres professionals.

També hi ha el dubte de: en quin moment es pot fer el traspàs de dades? Davant la sospita? Davant la confirmació? Quan deixa de prevaldre la protecció de dades? Quins són els límits de la intervenció enfront el dret a decidir, la intimitat i la privacitat? Qüestions no resoltes que dificulten, i molt, la intervenció dels professionals.

Hi ha molts bons professionals en els diversos àmbits, però necessiten tenir clars les pautes, els instruments, els recursos... en definitiva, tot allò necessari per la seva intervenció en benefici de la persona gran maltractada.

La coordinació és una assignatura pendent. De fet, dins d'una mateixa administració, a efectes pràctics i reals, encara no està resolt. Encara es complica més quan en la intervenció actuen professionals de diferents administracions o departaments de les mateixes, amb diferents competències i responsabilitats, sense tenir clar qui és l'actor principal –si és que n'hi ha d'haver un–, què i qui gestiona cada actuació, si es pot fer o s'ha de fer conjuntament, etc.

Una altra dificultat important és la protecció de dades personals que limita moltes actuacions en perjudici de la persona maltractada, i és necessari dissecionar quan i com fer el traspàs de dades.

Al mateix temps és necessari que el llenguatge utilitzat entre les diferents professions sigui més entenedor per les altres. Per exemple, quan es fa una valoració cognitiva, amb independència de fer constar el contingut de les diverses proves, tests o valoracions fets, és necessari concloure d'una manera clara i entenedor per qualsevol persona, quines són les limitacions i carències que pateix la persona amb un deteriorament cognitiu o malaltia perquè, per exemple, altres professionals puguin tenir clares les limitacions o no de la persona a l'hora de fer l'abordatge del maltractament.

Altres professionals utilitzen genogrames de difícil comprensió per al professional que no està avesat a utilitzar-los.

També és molt important que existeixi una coordinació i implicació de l'Administració de Justícia tenint en compte que una part considerable de situacions de maltractaments poden necessitar el suport

de la justícia –ja sigui per la comissió d'un presumpte delictes, ja sigui perquè hi hagi una pèrdua de capacitat per decidir que és necessari prendre una mesura de protecció–.

Sovint el món de la justícia viu allunyat d'aquesta realitat social dels maltractaments a persones grans, de la seva vulnerabilitat i de la necessitat d'una protecció efectiva i ràpida.

Hi ha una considerable desconnexió entre la sensibilitat que poden tenir els professionals de l'àmbit dels serveis socials i la dels de l'àmbit de la justícia. Una evidència és que, quan es fa formació en maltractaments, els jutges i fiscals mai hi són formant-se juntament amb altres professionals de treball social, Educació Social, Medicina, Infermeria, psicòlegs, atenció a domicili, professionals que treballen a residències, cossos de seguretat, etc. Tothom hi és, menys qui té la potestat d'aplicar les lleis i donar una protecció legal a les persones maltractades o en risc. No conèixer l'arrel ni les ramificacions d'un problema fa més difícil prendre decisions encertades.

Posteriorment, revisarem quins recursos legals existeixen i si són adients o calen modificacions legislatives.

És obvi que cal una major implicació dels operadors jurídics. Per una protecció real i efectiva de les persones maltractades, vulnerables i en risc, a més dels esmentats anteriorment, també cal afegir l'advocacia.

Una resposta habitual del món judicial al contestar una petició és dir: "Això és una problemàtica social". Potser, si l'àmbit judicial té un major coneixement, implicació i sensibilitat, alguns casos no es qualificarien de "problemàtica social". També és cert que potser alguns casos no s'haurien d'adreçar al jutjat, perquè realment no és un tema jurídic, sinó social. Potser calen alguns canvis legislatius. Potser de tot una mica, però el que és segur és que tothom ha de tenir clar on som, què podem fer i com, i per això cal crear protocols que obliguin a portar a terme la coordinació i les accions dels professionals.

Es comprova que malgrat tenir molt documents, els circuits pateixen carències, i manquen directrius clares i garantides.

Un altre tema important pendent de resoldre's és el dels recursos per a persones grans maltractades.

En el cas de les dones, els infants i els adolescents víctimes de maltractament, disposen de diversos recursos des de fa molt anys com, entre d'altres, cases d'acollida, DGAIA, etc.

Però, de quins recursos disposen per a persones grans maltractades?

El cert és que no en tenim cap, al menys que sigui específic com els que hi ha per altres grups de persones que pateixen maltractament.

Quan es produeix un maltractament envers una dona o un infant disposem de cases o centres d'acolliment perquè la persona afectada pugui estar degudament protegida i eviti majors riscos i perills.

En canvi, quan es tracta d'una persona gran, no existeix aquest recurs de protecció. De fet, en nombroses ocasions, l'alternativa que s'ofereix per sortir de la situació conflictiva és ingressar en un centre residencial gerontològic, quan la finalitat d'aquests centres és purament assistencial per temes de salut, quan hi ha un cert grau de dependència sigui físic o cognitiu, però mai com a centre per a persones maltractades perquè, de fet, aquesta funció no està indicada com una que inclou aquest recurs.

Cal fer un esment especial als centres residencials sense ànim de lucre perquè, a part d'aquesta tasca assistencial, històricament i també actualment, han estat portant a terme una funció de suport social per aquelles persones que, sense ser dependents, presenten una problemàtica familiar i/o social i necessiten l'ajuda, el suport i la protecció que no poden tenir a la seva pròpia llar.

El que sobta és que, si les administracions i les entitats són conscients d'aquesta problemàtica general –recordem que han realitzat moltes accions per fer front als maltractaments (protocols, guies, formació...), per què un recurs tan bàsic i lògic com poden ser els habitatges per a persones grans maltractades no es posen en funcionament?

De vegades no és problema d'esmerçar grans despeses econòmiques, sinó, en primer lloc, de tenir la voluntat de protegir a la persona maltractada, i en segon lloc, de ser una mica imaginatius sobre com podem crear i gestionar aquests recursos protectors, necessaris i imprescindibles.

De fet no cal que aprofundim gaire perquè en el nostre país, des dels anys 1999 i 2000, disposem de dues lleis destinades exclusivament a les persones grans, com són la de l'acolliment de persones grans i la llei de situacions convivencials d'ajuda mútua.

Dos recursos legals els quals, mitjançant una petita adaptació a la situació dels maltractaments, es convertirien en mecanismes garants

de la integritat del benestar i drets de la persona gran front els maltractaments, tant a nivell preventiu com protector.

Quin sentit té crear legislació i després no aplicar-la per problemàtiques importants com és el cas que ens ocupa?

Està molt bé dir que som pioners en temes legislatius, però estaria millor poder afirmar que també som aquells que donem una utilitat continuada a aquells recursos legals que hem creat.

Per exemple, en el cas de l'acolliment, a diverses comunitats autònomes tenen programes públics d'acolliment de persones grans –més o menys semblants–, amb diferents requisits i característiques. En canvi a Catalunya, es va fer una prova pilot l'any 2000 i, des de llavors, malgrat passar diversos governs, l'acolliment ha quedat totalment oblidat.

Cal remarcar que en altres comunitats l'acolliment no està previst com un recurs front els maltractaments, però el fet d'utilitzar-lo sí que afavoreix la prevenció de situacions de maltractament, i també pot ajudar o donar suport a aquella persona que estigui patint maltractaments i, per tant, protegir-la i millorar la seva qualitat de vida.

Quant a les relacions convivencials d'ajuda mútua, aquestes també presenten una doble funció preventiva i protectora.

Es tracta d'un recurs que, amb una simple supervisió de l'administració, donaria molta seguretat i protecció a la persona gran. La creació d'un programa de relacions convivencials des de les administracions pot contribuir a reduir considerablement el nombre de persones en risc. També a donar aixopluc a aquelles persones que ja estan patint maltractaments, i proporcionar-los-hi una alternativa totalment diferent a l'opció d'ingressar en un centre residencial –la finalitat del qual és atendre a persones amb un cert grau de dependència–.

És necessari repensar i valorar aquests dos recursos (acolliment i relacions convivencials) com elements preventius i protectors, amb un petit canvi legislatiu i aplicatiu, i adaptats expressament com a recursos en situacions de maltractament.

Si continuem establint diferències amb els recursos esmerçats per altres tipus de maltractaments es comprova que, per exemple, hi ha telèfons específics per a la violència envers les dones, com el 016 i el 900900120.

En canvi, quan una persona gran rep maltractaments l'adrecen al número de telèfon 112, que està destinat a tot tipus d'emergències, quan la majoria de situacions de maltractaments no són emergències

—ja que si ho fossin, per sort i a nivell general, ho tenim tot molt ben cobert pel que fa a recursos sanitaris, cossos policials, bombers, etc.

En definitiva, és necessari comptar amb un telèfon específic que sigui atès per professionals qualificats i formats per respondre davant d'aquestes situacions.

Disposem d'un recurs alternatiu: les oficines d'atenció a la víctima. Aquestes funcionen molt bé i treballen molt bons professionals, però es tracta d'un recurs transversal per a víctimes de totes les edats. Per això, considero més adient que hi hagi un telèfon més específic com es va fer per a la violència de gènere.

Seguint amb recursos necessaris, també manca una oficina integral i específica d'atenció i assessorament a la persona gran maltractada.

Ahora, es fa necessari que es donin ajuts econòmics, com també succeeix en alguns casos de violència de gènere.

3.2 Protecció jurídica

Quan manca la conscienciació, la sensibilitat o l'educació, entre d'altres, sovint s'ha de recórrer a les lleis per afrontar les problemàtiques.

No existeix una legislació específica pels maltractaments a persones grans, sinó normativa diversa, amb altres finalitats, però que ens poden servir com a instruments jurídics preventius, protectors i sancionadors.

Hem de plantejar-nos si una normativa específica pels maltractaments seria més efectiva i protectora o si simplement cal millorar l'actual.

Segurament les opinions i criteris són diversos, però també és cert que un excés normatiu confirma que la societat té una manca de valors important.

Si la garantia per acabar amb els maltractaments és un increment del nombre de lleis, sobretot d'àmbit sancionador, és evident que tenim moltes mancances i pocs principis quant a les persones grans.

3.2.1 RECURSOS LEGALS PREVENTIUS

El marc legislatiu actual, tot i no ser específicament creat per prevenir els maltractaments, sí que ens ofereix diversos recursos legals preventius que poden ser una bona eina per preveure, en cas d'una pèrdua de capacitat, en quines condicions vol viure la persona quan sigui gran,

qui serà responsable d'ella en l'àmbit personal i/o patrimonial, com es gestionarà el seu dia a dia i la seva cura, el seu patrimoni, les decisions en l'àmbit de la salut... és a dir, tot allò que necessita una persona.

És important conèixer aquests recursos legals preventius i tenir clar quines són les seves conseqüències, valorar els aspectes negatius i mesurar els riscos d'atorgar-los. També s'han de valorar els aspectes positius que contenen o ens poden aportar. I determinar quina o quines persones són les més idònies per prendre decisions per nosaltres, i si aquestes decisions les deixem en mà d'una o varies persones.

És evident que fent previsions de com i per qui volem ser atesos, qui tindrà cura de la persona, i qui es farà càrrec de la gestió del patrimoni quan es perdi la capacitat de decidir, es redueix la possibilitat de patir maltractaments, ja que la persona ha perdut aquesta capacitat, és més vulnerable i s'incrementen les possibilitats de ser víctima d'algun tipus de maltractament.

Per tant, és necessari conèixer el recursos legals preventius i utilitzar-los.

Aquest instruments jurídics preventius són:

- l'autotutela (delació voluntària)
- poder preventiu
- testament vital (document voluntats anticipades)
- l'assistent (Codi Civil català)
- patrimoni protegit
- contracte d'aliments
- testament
- acolliment de persones grans
- situacions convivencials d'ajuda mútua.

3.2.2 RECURSOS LEGALS PROTECTORS

D'altra banda, hi ha recursos legals per quan s'ha perdut la capacitat de decidir, com és el procediment judicial d'incapacitació (actualment anomenat de modificació de la capacitat), les mesures cautelars, l'ingrés involuntari, i la guarda de fet, tots ells procediments protectors i molt garants.

Aquests suposen una PROTECCIÓ de la persona presumptament incapaç, no una limitació de drets o pèrdua de béns com se sol atribuir erròniament a aquests procediments judicials.

Sempre hi ha la intervenció del jutge, fiscal i metge forense, per tant, no es pot parlar de privació, sinó de protecció. A més, posteriorment hi ha un control i seguiment judicial.

Aquests procediments eviten que es produeixi una situació de maltractament i, en cas que es doni, garanteixen que hi haurà una responsabilitat civil, penal o ambdues, segons el cas.

Quan s'inicia un procediment d'incapacitació, sigui via fiscalia o directament al jutjat per les persones legitimades legalment, ens topem amb una greu dificultat: la lentitud de la justícia.

La coherència ens diu que, si es demana una mesura de protecció – com és el procediment d'incapacitació – per una persona que ha perdut la capacitat de decidir i que, per tant, està en risc tant a nivell personal com econòmic dependent de l'acció o l'omissió de terceres persones, és evident que la protecció ha de ser ràpida, àgil i efectiva.

Si la persona es troba amb aquesta situació, quin sentit té que, des que es fa la comunicació a fiscalia o s'interposa la demanda al jutjat, el procediment duri de mitjana entre 10 i 18 mesos? Com podem parlar de protecció si durant aquests mesos la persona no pot prendre decisions per si mateixa ni ningú està legitimada per fer-ho en el seu nom? Per què no s'adopten mesures de protecció d'immediat? Quin sentit té que hi hagi una sentència d'incapacitació i que fins al cap de dos o tres mesos el tutor no accepti el càrrec? I durant aquests mesos, què passa amb els abusos que pugui patir la persona presumptament incapaç? Podem donar protecció sense un procediment judicial?

Hi ha un cúmul d'incongruències i dubtes que, en definitiva, incrementen la desprotecció de la persona que ha perdut la capacitat de decidir. A partir d'aquí sorgeixen arguments com la manca de recursos, l'acumulació de tasques dels jutjats o la normativa processal, entre d'altres. Però, quina solució es dona a totes aquestes carències o dificultats? Si tothom sap que hi són, per què no hi ha canvis àgils en positiu?

El nombre més important de persones que passen per un procediment d'incapacitació son persones grans. Per això, segurament aquest és el motiu de la manca d'interès polític i social. Aquesta discriminació per raó d'edat genera una manca o minsa reivindicació social i tots sabem que sovint la creació de noves normatives és conseqüència de la reivindicació social.

De vegades, massa vegades, es detecta una manca de coneixement i sensibilitat d'alguns operadors jurídics (judicatura, fiscalia i

advocacia) sobre quina és la problemàtica i necessitats de les persones grans que han perdut la capacitat de decidir; de les conseqüències que això pot tenir en el seu dia a dia quotidià; o de la necessitat d'un suport immediat. D'aquesta manera professionals d'altres àmbits, com el treball social i la salut, topen amb aquesta manca de sensibilitat i coneixement d'alguns operadors jurídics i no troben el recolzament necessari que només es pot oferir des del món de la justícia.

Es parlen "llenguatges" diferents per abordar una mateixa problemàtica. Es tenen diferents visions. Per fer un abordatge adient i àgil, i amb l'objectiu de procedir a la protecció de les persones que han perdut la capacitat de decidir, és imprescindible generar consens, comunicació, coordinació i tenir un llenguatge comú.

Aquestes persones són més vulnerables, estan més exposades i tenen més risc de ser maltractades. Per tant, si dilatem els procediments judicials, el que estem fent és incrementar les situacions de risc de la persona presumptament incapaç i, en lloc de protegir, es genera l'efecte contrari i desprotegim la persona i la posem en risc, tant en l'àmbit personal, com en el de la salut, i el patrimonial.

En definitiva, sí que és necessari plantejar un canvi legislatiu que agilitzi els procediments judicials d'incapacitació sense perdre les garanties que dóna el procediment vigent.

Disposem d'un recurs més àgil de caire protector que, alhora, és poc conegut pels professionals i que s'aplica amb reticències o fins i tot és rebutjat per alguns òrgans judicials. Es tracta del procediment de mesures cautelars de l'article 762 de la Llei d'Enjudiciament Civil.

És un procediment que té l'objectiu de donar una protecció ràpida i efectiva quan una persona que presumptament ha perdut la capacitat de decidir està en risc, quan no estan garantides les seves necessitats bàsiques personals i de salut, o quan el seu patrimoni perilla per un presumpte espoli o manca de control dels diners i que pot deixar la persona en una situació límit a nivell econòmic o comportar la pèrdua considerable del seu patrimoni.

Qualsevol persona pot demanar mesures cautelars, posant la situació en coneixement del jutjat o fiscalia, i el jutjat pot adoptar diverses mesures que consideri adients per protegir l'àmbit personal i/o patrimonial de la persona presumptament incapaç, sent la més habitual el nomenament d'un "defensor judicial", que té les mateixes funcions que un tutor, però amb caràcter temporal.

És un procediment en principi més ràpid que el procediment d'incapacitació, però que tan sols es pot demanar en cas d'un risc imminent per a la persona o el seu patrimoni.

Davant la reticència, i a vegades cert desconeixement, d'alguns jutjats per la seva aplicació, caldria establir els paràmetres generals i consensuar la seva aplicació, ja que és un instrument processal força interessant i útil per aconseguir una protecció efectiva i immediata i que, malauradament, per desconeixement d'uns i reticències d'altres, sovint queda en un cert oblit.

Succeeix alguna cosa semblant amb un altre instrument jurídic: la guarda de fet. És un recurs legal que existeix des de fa molts anys, però que també està infrutilitzat.

És curiós que malgrat ser poc utilitzat, a qualsevol reforma de la legislació civil, concretament del Codi Civil –tant a nivell de l'Estat Espanyol com de Catalunya–, continua mantenint-se aquesta figura i, fins i tot, es fan petites reformulacions o ampliacions respecte el seu contingut. També en diverses normatives d'àmbit civil i administratiu es fa referència al guardador de fet.

Malgrat la tradició i renovació legislativa, aquest continua sent un recurs jurídic pot utilitzat, potser pel seu desconeixement, potser per l'ambigüitat o laxitud de la seva regulació, o pels dubtes que pot generar a alguns professionals del dret la seva aplicació pràctica.

El que és indubtable és que pot ser un recolzament per la persona presumptament incapaç, que suposa tenir un responsable, davant la justícia, dels actes que es fan en nom o en benefici del guardat, i que serveix d'interlocutor amb els professionals que atenen la persona. És a dir, hi ha una sèrie d'avantatges i garanties que confirmen la necessitat i utilitat de la guarda de fet.

Aquesta guarda sovint ha d'anar acompanyada d'altres actuacions judicials, com pot ser la petició de mesures cautelars, l'inici d'un procediment d'incapacitació, demanar un ingrés involuntari o demanar suport judicial. En cada situació s'haurà de valorar quin és el recurs i accions adients.

El que és necessari i imprescindible en un sistema legislatiu és protegir a la persona vulnerable, tant des de la prevenció, com la protecció o l'àmbit sancionador que veurem a continuació.

Es defineix com a situació de vulnerabilitat l'estat en què es troben les persones que, per raons relacionades amb la manca o pèrdua d'autonomia física, psíquica o intel·lectual, tenen necessitat d'assistència i/o ajudes importants per realitzar les activitats bàsiques de la vida diària

i, de manera particular, aquelles relacionades amb la cura personal, inclo-ses aquelles situacions en què el patiment d'una malaltia persistent impe-deix a la persona governar-se a ella mateixa o els seus béns.

3.2.3 RECURSOS LEGALS SANCIONADORS

Quan una persona gran és maltractada es pot produir la comissió d'un delictes, amb la corresponent pena per l'infractor.

El Codi Penal no acostuma a fer gaire referència a les persones grans i és necessari repensar si caldria fer una legislació que concretés agreujants de la pena quan la víctima sigui una persona gran.

Està clar que també aquí els criteris i valoracions poden ser –i de fet ho són– molt dispars, però, amb independència dels diferents crite-ris i valoracions personals de cadascú, és necessari plantejar-nos, entre d'altres, els següents interrogants:

- Una persona gran és més vulnerable simplement per la seva edat?
- A partir de quina edat s'hauria d'incloure un agreujant de la pena en cas que sigui un motiu?
- Suposaria un fet discriminatori incloure una determinada edat al considerar que a partir d'aquella edat una persona gran ja és "oficial-ment" vulnerable?
- Els paràmetres de protecció penal han de ser l'edat o d'altres com la dependència, la capacitat de decidir o la vulnerabilitat?
- Quin criteris han de prioritzar l'agilització d'un procediment penal quan la víctima és una persona gran?
- El sistema penal té resolts aquests interrogants?

Es poden incloure diversos interrogants que, com s'ha dit, poden donar lloc a diversos criteris i opinions, però el dubte real és: s'ha plantejat tot això? Està realment argumentat i resolt?

La meva percepció personal és que ni una cosa ni altra. Probablement, aquest edatisme que es menciona anteriorment ha tingut com a conseqüència que tot això no hagi estat valorat pels legis-ladors. També ha estat acompanyat de la manca de ressò social dels abusos o maltractaments soferts per aquest grup de persones, i de la manca de sensibilitat d'una part considerable de la societat.

Sovint les lleis es redacten i aproven com a conseqüència de la pressió social i, avui dia, encara hi ha un important desconei-ment dels maltractaments a les persones grans, de la seva exis-tència i de les seves conseqüències. Fruit d'aquesta realitat, no es

plantegen qüestions com les citades, o d'altres vinculades a la mateixa problemàtica.

De fet si revisem les darreres modificacions del Codi Penal, tan sols trobem una reforma relacionada amb les persones grans que pot tenir conseqüències directes. Concretament, la modificació del contingut de l'article que fa referència a l'espoli dins l'àmbit familiar i que, amb l'anterior Codi, exonerava de responsabilitat penal quan aquest espoli era executat per un familiar directe, com poden ser els fills/filles.

Aquesta exoneració estava ben lluny de la realitat social, ja que hi ha molts casos d'espoli o abusos patrimonials portats a termes per descendents o familiars directes. De fet, és molt més fàcil guanyar-se la confiança d'un familiar directe –com per exemple la d'un pare o una mare– i aprofitar-se econòmicament, que no pas fer-ho amb un desconegut.

La nova redacció de l'article 268 del Codi Penal, modificada per l'article 150 de la modificació del Codi Penal de l'any 2015 mitjançant la "Ley Orgánica 1/2015, de 30 de marzo, por la que se modifica la Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal", la qual va entrar en vigor el dia 1 de juliol de 2015, afegeix que aquesta exoneració de responsabilitat penal, s'aplicarà "sempre que no concorri abús de la vulnerabilitat de la víctima, ja sigui per raó d'edat o per tractar-se d'una persona amb discapacitat".

Per tant, ha de quedar clar que la manca d'exoneració és la vulnerabilitat. El problema d'això és que el codi no determina què és "vulnerabilitat" i, per tant, deixa al criteri dels tribunals què es considera que és una persona vulnerable. Segurament, uns paràmetres bàsics sobre què es considera vulnerabilitat donaria més seguretat jurídica i no deixaria un marge tan ampli a la interpretació.

La persona gran pot ser víctima de qualsevol delicte, com passa amb qualsevol altra franja d'edat de la població, però entre els delictes més comuns es poden citar els següents, entre d'altres:

- lesions
- vexacions
- amenaces
- coaccions
- abandó
- detenció il·legal
- delictes contra la integritat moral i tortures

- agressió sexual i abús sexual
- apropiació indeguda
- estafa
- no compliment dels deures legals d'assistència de la tutela o de prestació de l'assistència necessària per al sosteniment dels ascendents o cònjuge que estiguin necessitats
- l'abandonament d'una persona declarada incapaç
- la utilització d'aquesta per a pidolar
- trobar una persona incapacitada abandonada, i no portar-la davant l'autoritat o la seva família, o no prestar-li auxili
- no prestar assistència o auxili a una persona gran que es trobi desvalguda i depengui de la seva cura
- induir a abandonar el domicili familiar
- abandonament d'un incapaç per part de la persona encarregada de la seva guarda, sent la pena més greu si l'abandó és per part del tutor.

També cal fer esment a un altra delictes que presenta una vinculació directe amb les persones grans, com és el delictes de violència domèstica. Aquest sovint s'associa només amb la violència de gènere, possiblement per un cert desconeixement o una mala interpretació del seu contingut i aplicació.

Hi ha una clara tendència a relacionar aquest delictes amb la violència de gènere, cosa que és correcte, però s'obvia la seva aplicació a les persones grans que reben maltractament físic o psicològic en l'àmbit domèstic.

L'article 173.2 del Codi Penal inclou com a persones víctimes d'aquest delictes al cònjuge, descendents, ascendents, germans, persones amb discapacitat necessitades d'especial protecció que hi conviuen, o persones que es trobin subjectes a la potestat, tutela, curatela, acolliment o guarda de fet del cònjuge o convivent, o persona emparada en qualsevol altra relació per la que es trobi integrada dins del nucli de convivència familiar, així com sobre les persones que, per la seva especial vulnerabilitat, es troben sotmeses a custòdia o guarda en centres públics o privats.

Per tant, aquest delictes és aplicable a les persones grans i, massa sovint, els tribunals no el tenen en compte quan la víctima és una persona gran i ho qualifiquen de "problemàtica social".

És ben cert que es tracta d'una problemàtica social, però també ho és el fet que aquesta violència, sigui física o psicològica, exercida sobre una persona gran, quedi impune. Seria convenient que els jutjats revisessin l'aplicació efectiva d'aquest article del Codi Penal quan la víctima és una persona gran.

Un altre tema a repensar, des d'un punt de vista penal, és si cal endurir les penes quan la víctima és una persona gran, especialment si es tenen en compte consideracions com la vulnerabilitat, tal i com s'ha vist anteriorment amb els delictes patrimonials.

Recordar que la modificació d'aquest article ha estat fruit de la presió i l'argumentació de diferents departaments de les administracions, entitats i societat civil en general, que, davant una clara desprotecció, han impulsat una reforma legislativa que doni una protecció més efectiva.

El mateix hem de plantejar-nos respecte altres delictes. Cal un debat social i polític sobre la necessitat o no, així com la corresponent justificació, d'incrementar la pena quan la víctima sigui una persona gran o hi hagi una situació de vulnerabilitat, pèrdua de capacitat, o qualsevol altra circumstància que deixi a la persona gran en inferioritat de condicions respecte dels altres.

Segurament és necessari crear taules de treball per valorar aquesta circumstància i, si cal, demanar aquestes reformes legislatives.

Aquesta hipotètica reforma de l'àmbit penal ha d'anar acompanyada d'una reforma processal per agilitzar els processos judicials on el perjudicat sigui una persona gran en circumstàncies concretes de vulnerabilitat.

3.2.4 REFLEXIONS LEGISLATIVES

L'opció d'un marc normatiu específic pels maltractaments a persones grans és una possibilitat que cal tenir en compte, ja que, entre altres motius, el que fa és posar de rellevància la importància d'aquesta problemàtica i la necessitat del seu abordatge.

Ara bé, quant a fer un marc normatiu específic, tenim l'experiència d'altres problemàtiques que no han quedat resoltes pel fet de fer una llei. Aquest marc normatiu ha d'anar acompanyat de recursos preventius i protectors davant situacions de maltractaments. També ha d'haver una dotació pressupostària per tot allò que contingui la llei o normatives relacionades.

Ahora, calen polítiques educatives en diversos àmbits de la societat.

És necessari una planificació global perquè les lleis per si soles, sense recursos i pressupost, en moltes ocasions són insuficients per solucionar el problema. Una evidència d'això és el que succeeix amb la violència de gènere: fa més d'una dècada que tenim un marc normatiu que ha anat ampliant-se a mesura que han succeït situacions de violència contra la dona, amb un nombre altíssim de defuncions per violència, agressions físiques i psicològiques, i encara no hem pogut posar fre a aquesta violència.

Recentment hem tingut notícia d'abusos a menors, també amb un marc normatiu considerable, recursos, protocols, i tot això no ha estat suficient per evitar aquests fets greument perjudicials per als menors.

És imprescindible fer una anàlisi global i detallada de quins maltractaments reben les persones grans, veure per què es produeixen, els causants, les conseqüències per a la persona maltractada, com es podien haver evitat, quins principis queden vulnerats, quina és la visió de la societat i de les pròpies persones grans, qui ha de protegir-les i també com es poden autoprotegir, i moltes altres variants sense les quals no podem determinar clarament quines actuacions són necessàries.

Això suposa, evidentment, dedicar molt temps, recursos, estudis... És un treball planificat a mig o llarg termini, depenent de la voluntat social i política. Però, què passa amb les persones que pateixen avui maltractaments o aquelles que estan en risc de patir-los?

És obvi que aquestes persones no poden esperar, necessiten una solució el més aviat possible i, encara que només sigui per esperança de vida, no tenen massa temps per esperar una resposta, ni tampoc per recuperar-se de les conseqüències que comporten els maltractaments.

Aquestes persones necessiten respostes i solucions immediates i no ens podem escudar en una resposta tan simple com: "No disposem de recursos o solucions". Per això, és important treballar en la prevenció, potenciar el coneixement dels recursos, instruments i marc legislatiu, i optimitzar-los.

En l'actualitat, moltes persones grans maltractades passen desapercebudes i no es dona cap solució a la seva problemàtica. Moren en silenci, silenciades per tots, perquè, en definitiva, aquests maltractaments són culpa directa del mal tractador, però la resta de la societat i les administracions en som corresponsables.

No es tracta només d'aquelles situacions de maltractaments que no detectem, cosa que ja evidencia el fracàs de la societat, sinó que tampoc donem resposta a moltes situacions de maltractament detectades, amb arguments com que no disposem de recursos protectors, que és un tema familiar, que no gaudim d'un sistema legislatiu que tingui en compte aquestes situacions, entre d'altres.

És ben cert que les lleis no han de ser la solució a totes les maneres de fer de les persones, que sovint és un problema de base, de valors, de respecte vers l'altre i el seu dret a decidir.

L'abordatge d'aquests abusos necessiten tenir en compte moltes variants i això porta temps, però, es tracta d'un fenomen nou? Hem descobert els maltractaments fa quatre dies? És evident que no i la corresponsabilitat de la societat i les administracions ens han de fer pensar per què aquest problema social no ha quedat resolt abans. No es tracta de buscar culpables o demanar responsabilitats, però sí de reflexionar i assumir-les. Han pogut fer alguna cosa més les administracions? Per què no ho han fet? Per què sempre es prioritzen altres col·lectius de la societat abans que les persones grans? Quin paper han tingut les pròpies persones grans davant aquesta problemàtica? Ens podem fer moltes preguntes, però la majoria tenen com a resposta un cert desinterès cap aquests tipus de maltractaments i cap a les persones grans.

Això no significa que s'hagin fet poques coses, ja siguin programes de les administracions públiques o de la societat en general. Abans hem detallat algunes accions –i n'hi ha d'altres no esmentades que són tant interessants o lloables com les mencionades–, però és evident que no han estat suficient, que cal revisar què ha mancat, què és necessari millorar i què hem de fer de nou.

No disposar de xifres reals degut als pocs estudis realitzats, i la dificultat per obtenir les que hi ha, no ajuda gaire a dirigir accions contra els maltractaments, la xifra dels quals és desconeguda, però que tots els professionals que estan al voltant de la persona gran constaten cada dia que és una realitat.

Amb independència que el nombre de persones que ho pateixen sigui un 20% o un 1%, es tracta d'evitar que els maltractaments tinguin lloc i donar resposta a qui ja els pateix.

És necessari, de manera immediata, donar resposta a les persones que avui pateixen maltractaments i cal pensar quins recursos i sortides

es poden crear de manera urgent per donar una protecció efectiva. Les persones maltractades necessiten una resposta avui, no d'aquí 10 anys.

De ben segur que podem millorar algunes coses en poc temps com, per exemple, potenciar l'acolliment de persones grans i les situacions convivencials d'ajuda mútua com a mecanismes preventius i protectors davant situacions de maltractament. Recursos que donen garanties de protecció, de millora de la qualitat de vida i de suport a la persona, aïllen del risc de maltractament, allunyen la persona maltractadora de la persona gran, disminueixen la petició de recursos públics, i serveixen de suport a la persona i de detectors de possibles abusos.

Sorprèn que es tracta d'uns recursos legislatius que disposem des dels anys 1999 i 2000, i els quals no hem utilitzat per protegir i ajudar les persones maltractades. De vegades no es tracta de crear noves estructures i recursos, sinó d'utilitzar, optimitzar o reformular els que ja tenim.

Aquests dos recursos no suposen un sobrecost important a les administracions, sinó una redistribució de recursos i professionals o la possibilitat que una entitat especialitzada gestioni i garanteixi les necessitats del programa.

No es tracta de crear grans estructures costoses, sinó de repensar el que tenim i podem fer per donar una protecció efectiva, tant des de la prevenció, com quan ja s'ha produït el maltractament i la persona necessita tenir un suport adient i adequat.

Es destina habitatge públic –o entitats privades els cedeixen– per altres col·lectius de la societat, per altres problemàtiques socials, però, en canvi, no es fa per una realitat creixent com és la dels maltractaments a persones grans.

Per una persona maltractada, o en risc de ser-ho, és molt important tenir un recurs alternatiu que sigui el més semblant possible al seu habitatge, i no haver de ser institucionalitzada.

Si es dóna l'oportunitat d'un habitatge, com pot ser mitjançant l'acolliment o una relació convivencial d'ajuda mútua, el canvi no és tant significatiu ni traumàtic. Es comparteix habitatge amb altres persones que tenen una vida autònoma i independent, i que poden ser un suport relacional i integrador molt important.

També hi ha la possibilitat que, tant l'acolliment, com la relació convivencial d'ajuda mútua, siguin en el propi habitatge de la persona gran que està en risc o que hagi patit maltractaments. No obstant, s'haurà de valorar cada situació en particular per determinar la conveniència d'aquesta sortida i valorar si és la més adient.

Finalment, per deixar patent que encara tenim assignatures pendents en la problemàtica dels maltractaments a persones grans, apunto dos fets que potser ens haurien de fer reflexionar.

Del contingut del present document es desprèn que això és un problema real, important i que necessita l'atenció de tothom, en canvi:

- 1.** Una institució tant important com és el Síndic de Greuges de Catalunya tan sols ha abordat de forma específica aquesta xacra social en el seu "Informe Anual al Parlament de Catalunya" de l'any 2004, on fa un apartat específic per abordar aquesta problemàtica. El mateix any, dins l'Informe extraordinari "L'atenció de la gent gran depenent a Catalunya", també parla breument dels maltractaments.

En el posterior informe anual de l'any 2005 es limita a fer menció del seu compromís en la lluita contra els maltractaments i informa que: " Enguany s'ha aprofundit en l'estudi i la recerca en aquesta matèria, amb l'objectiu de presentar properament al Parlament un informe monogràfic sobre aquesta problemàtica que pateixen els sectors més vulnerables de la societat". El cert és que, transcorreguts 10 anys, l'esmentat informe monogràfic no s'ha publicat.

Sí que el Síndic de Greuges ha abordat diverses problemàtiques puntuals que poden ser considerades maltractaments a persones grans durant aquests últims 10 anys com, per exemple, quan en el seu "Informe del mecanisme català per la prevenció de la tortura" de l'any 2015, es refereix als ingressos en residència de persones grans no incapacitades que no poden manifestar lliurement la seva voluntat.

En aquest informe conclou que, malgrat que no hi ha maltractaments per part dels centres residencials, sí que aquests "suposen una forta limitació per a la llibertat de persones vulnerables i que hi pot haver risc d'abusos que els poders públics han de mirar d'evitar". Si els ingressos es fan emparant-se en el decret que regula aquests establiments, no es garanteixen els drets que una normativa de rang superior com és el Codi Civil preserva. Per tant, recomana al Departament de Benestar Social i família "que, amb efectes immediats, doni instruccions a tots els centres geriàtrics de Catalunya sobre la necessitat de notificar aquests ingressos a l'autoritat judicial o fiscal en el termini més breu possible".

També recomana al mateix Departament que "elevi al Govern una esmena del decret de regulació del sistema català de serveis socials per ajustar-lo a la legalitat vigent a Catalunya, concretament pel

que fa a l'ingrés en establiments residencials de persones que no poden manifestar lliurament la seva voluntat.”

De ben segur que un informe extraordinari del Síndic de Greuges tractant el tema dels maltractaments a persones grans, amb el seu aprofundiment i rigor, serien de bona ajuda, per a què, especialment les administracions, tractessin a fons els maltractaments a persones grans, i també per esperonar la resta de la societat.

- 2.** Una institució molt menys important que el Síndic de Greuges és l'associació per la investigació del maltractament a les persones grans, EIMA. Fundada l'any 2003, cal destacar aquesta associació, ja que és l'única entitat de tot el país especialitzada exclusivament en maltractaments a persones grans.

Es menciona aquí com a reconeixement per la seva tasca continuada en la lluita contra aquesta problemàtica, per la qual aporta coneixement que va des de la formació de professionals fins a l'elaboració de protocols i guies, entre d'altres accions –com, per exemple, la sensibilització–. Crida l'atenció que és l'única entitat especialitzada de tot el país.

El fet que un problema d'aquesta magnitud no aconseguixi que la resta de la societat s'impliqui d'una manera específica, com sí que succeeix amb altres problemàtiques socials, deixa clar que les persones grans maltractades desperten poc interès social, així com que existeix una considerable manca de sensibilitat vers aquestes persones.

4. DECÀLEG DE PROPOSTES

Davant la situació descrita en relació als maltractaments a persones grans, i amb l'objectiu de millorar aquesta realitat, es poden emprendre un conjunt d'accions que de ben segur seran efectives a l'hora d'eradicar o disminuir aquests maltractaments i donar una solució a les persones que els pateixen. A més, s'han de dur a terme polítiques preventives perquè no es donin més casos.

Segurament hi ha moltes possibles actuacions, però segons el contingut del present document, es concreten algunes que considero imprescindibles.

1.- POLÍTIQUES EDUCATIVES DE SENSIBILITZACIÓ PER INFANTS I JOVES.

En general, les noves generacions han perdut el respecte i admiració cap a les persones grans, deixant-los de banda i menysvalorant el que han fet per la societat, el que són i el que aporten en l'actualitat.

L'edatisme general potencia aquestes circumstàncies. Per això, és necessari que els infants i els joves tinguin present què és l'envelliment i les seves conseqüències, i que es potenciï el reconeixement de les persones grans, el seu rol social i familiar, i es promogui el bon tracte.

2.- DONAR A CONÈIXER A LA SOCIETAT QUÈ SÓN ELS MALTRACTAMENTS A PERSONES GRANS I LES SEVES CONSEQÜÈNCIES.

Sovint es produeixen situacions de maltractament perquè normalitzem tractes inadequats vers les persones grans. Promoure el respecte i els valors vers les persones d'edat avançada és una fita per tota la societat.

En ocasions, quan es fa formació en maltractaments, fins que no es detalla i aprofundeix en el que consisteixen, algunes persones no s'adonen del que realment és el maltractament. Això segurament passa perquè tenim la visió agressiva del maltractament, sobretot a nivell físic.

Però ningú es pot quedar amb aquesta visió tan simple del maltractament. Situacions com la infantilització, la negligència, l'abandó, no respectar el dret a decidir, entre d'altres, són casos de maltractament reconeguts a nivell internacional, amb independència que hi hagi o no una resposta jurídica.

Però no es tracta només de conèixer què és maltractament, sinó també les greus conseqüències que aquest té sobre la persona i que afecta directament sobre la seva integritat física i psíquica.

3.- SERVEIS ESPECÍFICS PER A PERSONES GRANS MALTRACTADES.

Hi ha una mancança molt important de serveis especialitzats en l'atenció a víctimes de maltractaments.

Quan alguna persona en pateix, no disposa d'un telèfon de consulta o suport especialitzat, a diferència dels casos de violència de gènere, que sí tenen un telèfon específic. És imprescindible rebre suport i assessorament de professionals que coneguin les particularitats dels maltractaments a persones grans, que estiguin formats, i que siguin especialment sensibles amb aquestes situacions.

Adreçar una persona maltractada a un servei generalista no és la solució més adient. És imprescindible que el professional de suport tingui una formació específica, completa i continuada per tal de detectar, avaluar i intervenir adequadament en cada cas. Aquests serveis especialitzats han d'anar acompanyats de recursos.

S'han de crear oficines o agències d'atenció a les persones grans maltractades com ja passa en altres països. O com també passa en el nostre país en relació a dones, infants i joves en situacions de risc o maltractaments, que, a diferència de la gent gran, sí que compten amb organismes concrets destinats a aquest tipus d'atenció.

Sense un servei i organisme d'alta especialització difícilment es pot fer un abordatge adient.

4.- RECURSOS DE PROTECCIÓ PER A PERSONES GRANS MALTRACTADES.

En l'actualitat no disposem de recursos adients de protecció. No hi ha prestacions econòmiques, allotjaments específics, ni equips d'assessorament.

Tampoc en l'àmbit de la justícia hi ha un espai de recolzament o jurisdicció específica.

Sí que hi ha un ventall de recursos per a dones i infants maltractats, però no n'hi ha cap per a persones grans. En canvi, quan es parla de col·lectius vulnerables, es fa menció als tres grups, però, a l'hora de la veritat, no s'esmercen els mateixos recursos i esforços.

5.- HABITATGES PER A PERSONES GRANS MALTRACTADES.

És una necessitat urgent que es sigui imprescindible resoldre.

Amb quin recurs actual compta una persona maltractada? La resposta sovint és, o bé continuar convivint amb la persona maltractadora, o bé anar a un centre residencial.

No es tracta de crear estructures grans i costoses, sinó que és tan simple com utilitzar recursos legals actuals, sens perjudici de la possibilitat de crear noves opcions.

Des de fa més de 15 anys disposem de l'acolliment de persones grans i les relacions convivencials d'ajuda mútua, que, en el seu origen, tenen com objectiu resoldre els problemes econòmic i el de la soledat, però que poden ser un bon mecanisme per donar sortida i protegir una persona que pateix maltractaments, mantenir-se dins d'un àmbit domèstic, i no pas institucionalitzada, quan, segurament, encara no és el moment adient a no ser que aquesta sigui la voluntat de la persona gran.

Romandre en un habitatge és la voluntat d'un nombre important de persones grans i, si a més es pot facilitar una convivència amb altres persones, això ofereix a la persona un entorn de seguretat i millora de la seva qualitat de vida. Afegir que també pot reportar una disminució de la despesa econòmica particular i, en molts casos, una menor demanda de recursos socials, de salut i jurídics, reduint al seu torn la despesa pública.

6.- PROGRAMES PER A MALTRACTADORS

No només és necessari actuar i protegir la persona maltractada, sinó que també cal actuar respecte el causant. Si la persona maltractadora deixa de maltractar, el problema s'acaba, o al menys bona part d'aquest.

Així, és necessari la creació de programes específics destinats a maltractadors de persones grans, amb l'objectiu de tractar patologies mentals com trastorns de conducta, addiccions, conflictes familiars, etc.

7.- INFORMACIÓ I FORMACIÓ DELS PROFESSIONALS I DE LES PERSONES GRANS

Per una bona praxi professional és imprescindible que els professionals sàpiguen identificar, detectar, avaluar i intervenir en situacions de maltractament. Per això, cal una formació especialitzada i continuada.

Al mateix temps, cal explicar a les persones grans què és el maltractament, quines són les seves conseqüències, i informar-los i formar-los sobre com actuar i evitar el maltractament.

8.- POTENCIAR LA COORDINACIÓ DE PROFESSIONALS AMB PROTOCOLS SIGNATS I D'OBLIGAT COMPLIMENT PER A SERVEIS SOCIALS, SALUT, COSOS DE SEURETAT, JUTJATS, FISCALIA I TOTS AQUELLS AGENTS IMPLICATS.

Un dels principals problemes en la detecció, avaluació i intervenció de situacions de maltractaments és la coordinació dels professionals.

Et fet que hi hagi dubtes sobre qui, quan, com i juntament amb qui s'ha de promoure l'acció, els límits i les carències en la comunicació, la incertesa que genera la protecció de dades, etc., comporta una deficient detecció i intervenció, amb el perjudici que suposa per la persona gran maltractada.

Malgrat que tenim diversos protocols o guies, cap d'aquests disposa del circuit de coordinació amb altres organismes i professionals que sigui d'obligat compliment per a tots. S'actua més per la bona predisposició i voluntat dels professionals i organismes, que no pas per una directriu clarament determinada que vinculi tots els agents.

Això té com a conseqüència que la bona praxi d'un professional de qualsevol àmbit, no tingui el resultat esperat perquè es troba el topall de les interaccions entre professionals i organismes, les diferents visions i llenguatges, o la manca de lideratge, entre molts altres aspectes que limiten l'acció. També el fet de no tenir el suport d'altres difícil –i molt– la resolució de la situació.

9.- AGILITZACIÓ DELS PROCESSOS JUDICIALS

Hi ha un fet que cal tenir en compte, i és que l'esperança de vida d'una persona gran, en principi és inferior que la d'una persona de menys edat.

Per tant, la persona d'edat avançada, no pot esperar anys i anys a que es resolgui un procediment judicial perquè la solució al seu problema arribarà tard, és a dir, quan ja estarà molt perjudicada per aquella situació o quan ja sigui insostenible, com succeeix en alguns casos.

Tornem a comparar el cas dels maltractaments a persones grans amb altres situacions considerades vulnerables i, per exemple, quan es dona una situació de violència de gènere, tot d'una i en poques hores o pocs dies, es prenen mesures en l'àmbit judicial, pel que fa a la seguretat de la dona com a la dels menors que hi hagi implicats.

Quan es produeix un maltractament o abús a una persona gran és imprescindible escurçar els terminis judicials i prioritzar, quan sigui necessari, aquest tema per davant d'altres.

10.- CANVIS LEGISLATIUS EN L'ÀMBIT PENAL, I POTENCIACIÓ DE L'ÚS DELS RECURSOS LEGALS EXISTENTS.

Des de la vessant preventiva i protectora disposem de suficients recursos. El que manca és que les persones grans i els professionals els coneguin per tal que els puguin utilitzar per preservar i garantir els drets.

Davant l'increment d'aquestes situacions, és necessari repensar la legislació sancionadora (Codi Penal) com a mesura coercitiva per aturar les situacions de maltractament, especialment en casos de persones vulnerables, i tenir en compte la manca de valors de la societat respecte aquestes persones. Amb les polítiques educatives i la sensibilització de la societat possiblement no serà necessari un règim sancionador, però és obvi que caldrà molt de temps i recursos per obtenir resultats.

5.- BIBLIOGRAFIA

- Ajuntament de Barcelona. Protocol d'actuació davant els maltractaments a les persones grans (2014).
- Ajuntament de Barcelona. Mesura de govern per promoure el bon tracte a les persones grans i millorar la prevenció i l'abordatge de les situacions de maltractament que es puguin produir a la ciutat (2014)
- Bazo, M.T. (2008). Maltrato a personas mayores dependientes. *Gizarte.doc.: Boletín Documental sobre Servicios Sociales e Intervención Social*, 22.
- Declaración de Toronto para la prevención global del maltrato de las personas mayores, Organizació Mundial de la Salut. Ginebra (2002).
- Departament d'Interior Generalitat de Catalunya. Enquesta de Seguretat Pública 2.014. Edició especial persones grans.
- Dictamen del Comitè Econòmic i Social Europeu sobre els "maltractaments infringits a les persones d'edat avançada". Aprovat el 24 d'octubre del 2007 (Diari Oficial de la Unió Europea, 2008/C 44/24).
- Diputació de Barcelona. Guia local per fer front els maltractaments de les persones grans (2012).
- EIMA, et al. (2007). *Prevenir i actuar contra els maltractaments a les persones grans*. Barcelona: Obra Social Caixa Catalunya. Fundació Viure i Conviure.
- Fundació Bancaria La Caixa. Els maltractaments a les persones grans. Guia per a la detecció i per a l'acció (2014).
- Generalitat de Catalunya. Protocol marc i orientacions d'actuació contra els maltractaments a les persones grans (2103).
- Iborra, I. Maltrato de personas mayores en la familia en España (2008).
- Mémora Serveis Funeraris. Percepció de la població general sobre el maltractament vers les persones grans (2015).
- Jornadas de Prevención e Intervención en Malos Tratos a Personas en Situación de Dependencia (2007). Prevención y detección de malos tratos a mayores. Boletín de novedades. Revista de la Secretaría General del IMSERSO.
- Organizació Mundial de la Salut (OMS) i Xarxa Internacional per a la Prevenció del Maltractament a l'Ancià (INPEA) (2002). Voces ausentes: opiniones de personas mayores sobre abuso y maltrato al mayor. *Revista Española de Geriátria y Gerontología*, 37(6), p. 319-331.

- Resolució 46/91 adoptada dels Principis de Nacions Unides a favor de les persones d'edat el 16 de desembre de 1991. Organització de Nacions Unides (1991).
- Sancho Maite (2011). Estudio de prevalencia de malos tratos a personas mayores en la Administración de la Comunidad Autónoma del País Vasco. Estudio de la Comunidad Autónoma del País Vasco, Vitoria-Gasteiz.
- Tabueña, C.M. (2009). *Los malos tratos a las persona mayores: Una realidad oculta*. Barcelona: Obra Social de Catalunya Caixa.
- Tabueña C.M., Coma M., Orfila F., Muñoz J. i Moreno A. (2005). Estudi sobre el maltractament de les persones d'edat avançada. *Barcelona Societat: Revista d'informació i estudis socials*, 13, p. 177-188.

Barcelona, maig 2016.

Dipòsit legal: B 10310-2016

Edita: Taula d'entitats del Tercer
Sector Social de Catalunya

Taula d'entitats del Tercer Sector Social de Catalunya

Rocafort 242 bis 2n
08029 Barcelona
T 93 310 57 07
www.tercersector.cat

En col·laboració amb:

ara.cat

Ateneu Barcelonès
A B C D E F G H I J K
L M N O P Q R S T U
V W X Y Z

En conveni amb:

Generalitat de Catalunya
**Departament de Treball,
Afers Socials i Famílies**

**Diputació
Barcelona**

Ajuntament de
Barcelona